

Інформаційна довідка
щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального
кодексу України щодо врахування пом'якшувальних обставин при
застосуванні покарання за самовільне залишення військової частини по
відношенню до військовослужбовців, які брали участь у бойових діях,
пов'язаних із захистом України»
*(реєстр. № 15328 від 12.06.2026)**

***Анотація.** В інформаційній довідці аналізується доцільність внесення змін до Кримінального кодексу України щодо врахування пом'якшувальних обставин при застосуванні покарання за самовільне залишення військової частини по відношенню до військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, пов'язаних із захистом України у контексті проєкту Закону України реєстр. № 15328 від 12.06.2026 (далі – законопроект). Проаналізовано відповідність запропонованих змін чинному кримінальному законодавству, визначено потенційні ризики правозастосування.*

***Ключові слова:** самовільне залишення військової частини, кримінальна відповідальність, військовослужбовці, бойові дії, пом'якшувальні обставини, звільнення з випробуванням.*

Вступ

Самовільне залишення військової частини є одним із найбільш поширених військових кримінальних правопорушень, що особливо загострилося в умовах широкомасштабної збройної агресії проти України. Це свідчить про системну проблему, яка має не лише правовий, а й соціально-політичний характер, пов'язаний із фізичним та психологічним виснаженням мобілізованих військовослужбовців, що об'єктивно впливає на їхню здатність продовжувати службу.

Метою законодавчої ініціативи є гуманізація кримінальної відповідальності та врахування пом'якшувальних обставин щодо мобілізованих військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, пов'язаних із захистом України. Це відповідає сучасним викликам та потребам у забезпеченні справедливості, пропорційності та дотримання прав людини.

Основна частина

Законопроектом пропонується внести зміни до статті 75 Кримінального кодексу України (далі – КК), виключивши статтю 407 КК зі списку статей, за якими не застосовується звільнення від відбування покарання з випробуванням. Одночасно з цим пропонується оновити редакцію статті 407 КК, передбачивши можливість застосування умовного строку до мобілізованих військовослужбовців, які брали участь у бойових діях.

Визнаючи необхідність удосконалення обставин застосування покарання за самовільне залишення військової частини, вважаємо за доцільне зазначити наступне.

Законодавча ініціатива має на меті змінити підхід до кримінальної відповідальності за самовільне залишення військової частини (далі – СЗЧ), особливо щодо мобілізованих військовослужбовців, які брали участь у бойових

діях. Основна ідея полягає у тому, щоб надати суду можливість застосовувати звільнення від відбування покарання з випробуванням (стаття 75 КК) до цієї категорії осіб, визнаючи їхній внесок у захист держави та враховуючи психологічні й фізичні наслідки бойових дій. Отже, це дозволить диференціювати кримінальну відповідальність залежно від статусу військовослужбовця (контрактник чи мобілізований) та факту участі у бойових діях. Для контрактників покарання залишатиметься без змін, тоді як для мобілізованих, які воювали, передбачатиметься можливість звільнення від відбування покарання з випробуванням.

У цьому аспекті варто звернути увагу на те, що розділення військовослужбовців на контрактників і мобілізованих виглядає дискусійним. Так, контрактники залишаються під дією більш суворих санкцій, тоді як мобілізовані отримують можливість умовного покарання. Аргументом на користь такого розмежування є різний рівень добровільності при вступі на службу: контрактники свідомо обирають професію військового, тоді як мобілізовані часто потрапляють на службу примусово. Проте з точки зору конституційного принципу рівності (стаття 24 Конституції України), таке розділення виглядає сумнівним, адже всі військовослужбовці виконують однакові завдання у бойових умовах і ризикують життям однаковою мірою, виконуючи обов'язок із захисту Батьківщини. Відповідно, надмірна диференціація може створити правову колізію та соціальну напругу.

З точки зору конституційності законопроект хоча і не позбавляє жодну категорію військовослужбовців прав чи свобод, а лише встановлює різні режими відповідальності, він може бути предметом конституційного подання щодо відповідності принципу рівності громадян перед законом.

Таким чином, запропоновані зміни загалом спрямовані на гуманізацію кримінальної відповідальності для окремих категорій військовослужбовців, але потребують ретельного балансування між принципом індивідуалізації покарання та принципом рівності перед законом. Доцільним видається залишити можливість застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням не лише для військовослужбовців базової служби, а й для контрактників, які брали участь у бойових діях, адже їхній внесок у захист України не менший. У цьому контексті також важливо, щоб застосування покарання було невідворотним, але водночас пропорційним і враховувало реальні умови проходження служби, аби не перетворюватися на надмірно репресивний інструмент.

Додатково варто зазначити, що законопроект відображає тенденцію до гуманізації кримінальної політики у сфері військової служби та прагнення держави знизити соціальну напругу, пов'язану з масовими кримінальними провадженнями щодо СЗЧ. Він демонструє спробу врахувати реальні обставини війни та психологічний стан військовослужбовців, що відповідає як сучасним підходам до правового регулювання у воєнний час, так і європейським тенденціям у сфері військового права, де враховується психологічний стан військових.

Однак, для забезпечення правової визначеності та уникнення дискримінаційних практик необхідно більш чітко врегулювати критерії застосування умовного покарання, щоб вони були однаковими для всіх категорій військовослужбовців, які брали участь у бойових діях. Отже, ключовий аргумент полягає у тому, що зміна філософії покарання має ґрунтуватися на факті участі у бойових діях як пом'якшувальній обставині, а не на формі проходження служби. Це відповідатиме як принципам справедливості, так і конституційним гарантіям рівності громадян перед законом.

Висновки

Законопроект є важливим кроком у напрямі гуманізації кримінальної відповідальності за самовільне залишення військової частини. Його положення відповідають сучасним викликам воєнного часу, враховуючи психологічні та фізичні наслідки участі військовослужбовців у бойових діях. Проте потребує деталізації критерії застосування умовного покарання та узгодження з чинними нормами, щоб уникнути правової невизначеності. Окрему увагу слід приділити питанню конституційної рівності, адже диференціація між мобілізованими та контрактниками може створити ризик дискримінації.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*